

Ájvázovszky meghalt.

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՅՎԱԶՈՎՍԿԻ

Ajvázovszky, ki a magyar Zichy Mihály és több világ-hirű művészszel együtt, az orosz császári udvar környezetében élt, — s kinek arczképét és életrajzát már lapunkból ismerik olvasóink, meghalt krimiai birtokán, Theodozián (az azovi tenger partján) 83 éves korában. Egyszerű örmény fiúból lett az orosz czári udvar hírneves festőművésze, s fölkerülvén Szent-Pétervárra, Miklós czár kegyessége folytán felvették az orosz császári szépművészeti akadémiába. Az örmény fiúból csakhamar ünnepelt festő lett, a ki jutalomdíjakat nyert a párizsi Salon ban, úgy, mint a berlini képtárlaton. Különösen tengerfestményei, melyekben felülmulhatlannak látszik, vagyis a tenger misztikus hangulatát, esodálatos, változékony színeit, a vizen átszűrődő napfény ragyogó tisztaságát megörökítő képei (melyekből egy-két miniatúr-mutatványt mi is szándékozunk lapunk képesarnokába beiktatni) oly művészi alkotások, melyekhez hasonlókát e nembn eddigelé, közelismerés szerint, senki sem tudott alkotni. Ájvázovszky műveiből nálunk is, a magyar székes-fővárosban, pár év előtt tárlatot rendeztek, általános elismerés mellett.

Örmény szent-mise a velencei Basilica di S. Giorgio Maggiore-ben.

A mult hónapban rendezett nagy római zarándokútjában a magyar katolikusoknak részt vett a képviselőháznak egyik ékes szavú kiváló papi tagja, Kalocsay Alán országgyűlési képviselő is. Visszatérőben meglátogatta Velenczét is, részt vett azokban az egyházi ünnepélyekben, melyeket VII. Pius Velenczében történt pápává választásának évszázados emlékezetére tartottak s meghallgatta az ünnepélyek első napján a Basilica di S. Giorgio Maggioreben az ottani örmény érsek által celebrált szentmisét. Zarándokútjának erről a részéről a következő igen érdekes levelet intézte városunk országgyűlési képviselőjéhez, dr. Molnár Antalhoz:

Velence, 1900 máj. hó 14-én.

Kedves Barátom!

A szent év s édes Hazánk királyságának kilencszázados évfordulója alkalmából Rómába való zarándoklatom előtt kértél, hogy rólad ott megemlékezzem.

Mindig s mindenütt szívesen megtettem ezt, de legigazibb áhitattal tehettem ezt Velenczében e hó 14-én, hová hazautaztomban e hó 12-én érkeztem.

Másnap a velencei patriarchánál Sarto József Cardinalis Ö Emjánál tisztelegvén meghivattam a Basilica di S. Giorgio Maggiore-ben tartandó ünnepélyre.

Éppen 100. éve annak, hogy a napoleoni harcok idején a Savonában fogságban elhalt VI. Pius után Velenczében a nevezett Basilicában tartatott a pápaválasztó conclave s itt VII. Pius választatott meg pápává. E történelmi nevezetességű választás centenáris jubileuma alkalmából 3 napon át nagy ünnepély volt Velenczében a nevezett Basilica conclavé-termében, hol 13-án d. u. emléktábla-leleplezés tartatott; 14-én d. e. a S. Lazzaro-i örmény zárdában székelő örmény érsek által celebrált ünnepélyes sz.-mise volt, két bíbornok, több püspök s egyéb egyházi

méltóságok, a velencei hatóság és tömérdek nép jelenlétében.

A bíbornok-patriarcha szives meghívása folytán vettem részt mindezen ünnepélyeken s örültem ennek, mint ezt a bíbornoknak ki is fejeztem, hogy mint magyar képviselő vehetek részt; mert a lunevillei béke után VII. Püsst épen a magyar huszárok dísz-serege kísérte üdvriadalmak között Rómába.

Az egyház egységének kifejezéseül az első nap örmény, másnap latin, harmadnap görög ritus szerint volt a nevezett Basilicában a sz.-mise.

Én most láttam először életemben örmény szertartású sz.-misét. Elragadott engem s a velem levő néhány magyart a szertartás fénye s az áhítat és a komoly magabizallság magasztossága szinte feledteté a szertartás hosszabb voltát. Az énekkart a san-lazzarói örmény internatus növendékei alkották. Myssicus és égbe ragadó volt ez a mélabus dallam, élénken emlékeztető a catacombák martyrkeresztényeinek zsolozsma-énekeire. Gondolhatod, hogy lelkem ide varázsolt téged is édes tieddel, ki oly buzgó híve vagy Egyháznak. A megáldott kenyérből én is részesültem; számodra is vettem egy darabot, melyet Budapestre érkezésemkor át is fogok adni.

Ezek után baráti üdvözlettel vagyok

igaz barátod:

Kalocsay Alán.

Örményországon keresztül.

— Egy francia hölgy uti jegyzetei. —

Bakutól Erivánig.

Ezelőtt két évvel nemzetközi geológiai congressust tartottak Oroszország fővárosában a czár védnöksége alatt s Konstantinovic Konstantin nagyherceg elnöklésével. Fényes ünnepségek közt folyt le a congressus, melyen a művelt világ minden részéből sok kiváló tudós

jelent meg, többen a családjuk tagjainak a kíséretében. Az utóbbiak között volt Mennier Stanislas híres francia geologus, a „Geologie comparée“ és „Methodes de synthèse en mineralogie“ című munkák szerzője is a nejevel és leányával. Az orosz kormány a kongressusi tagok tiszteletére nagy kirándulásokat rendezett Finnlandba, az Uralhoz és az örmény fensikra. Részt vett az utóbbi kirándulásban a Mennier-család is s a tudós geologusnak a neje úti élményeiről és tapasztalásairól néhány héttel ezelőtt felette érdekes nagy munkát adott ki,¹⁾ a melynek lapjain a francziák szokott könnyedségével és a szemlélőnek közvetlenségével ismerteti és írja le a mai Orosz-Örményország viszonyait. Ebből a legújabb, felette érdekes örményországi útleírásból van merítve jelen közleményeinknek az anyaga.

* * *

A nemzetközi kongresszus huszonegy tagja — tizenöt férfiú és hat hölgy — szept. 26-án indult el a rendelkezésükre bocsátott kényelmes fogatokon, orosz katonatisztek-ből álló kísérettel Bakuból Delizsán felé.

— Belépünk a Kis-Kaukázusba, írja szerzőnénk, melyet a vele párhuzamos Nagy-Kaukázustól a Rion- és a Kura-völgyei választanak el. Túlán az emelkedett fekvésű örmény fensík nyulik el, hatalmas vulkánok által uralva, a melyet szintén be fogunk járni.

Zöld mezők, alma-, cseresznye- és diófák, — az első pillanatra azt hihetnők, hogy Normandiának valamelyik tájkára jutottunk. S aztán szőlőket is látunk, fürtökkel megrakott venyigéket, melyek felkúsznak a fákra s összevegyülnek annak ágaival. De az illusio nem tart sokáig. Kopár hegyekre kapaszkodunk fel, egy Kasza nevű helységen keresztül, a melynek tágas és sáros piáczán épen marhavásárt tartanak.

Az Akstafa-völgyét követő útunk nagyon látogatott. A félig-meddig föld alatt fekvő falvakat száraz bozot veszi

¹⁾ Mme Stanislas Mennier. De St. Pétersbourg à l'Ararat. Paris, 1900.

körül. Egy szalmából font s vászonnal borított sátornak a zárt ajtaját szőnyeg takarja. Sok a rongyos, meztelen lábú koldus. Egy fiatal suhancznak kalapból és kurta köpenyegből áll az egész öltözete. Az asszonyok élénk színű ruhákat viselnek, ellenben a férfiak sűrke daróczot, nagy báránybőr kucsmákkal. Olykor-olykor szamarakon baktató karavánokkal találkozunk.

Valóságos őrség vesz körül bennünket. Ez idő szerint a közbiztonság sok kívánni valót hagy fenn. Valóságos rablóbandák tartóztatják fel s fosztják ki az utasokat. A mi körülményeink között nincs miért törödnünk azokkal az elbeszélésekkel, melyeket ily rablótámadásokról hallani.

A kopár hegyek mögött erdővel borított magaslatoknak további láncolata vonja magára figyelmünket. Felhők tornyosulnak az égboltra; úgy látszik, épen az erdőségek miatt gyakori az esőzés ezen a vidéken. Elérjük Karavanserai-t s megreggelizünk az iskola épületben. Aztán a lejtőnek meredek volta daczára gyorsan tovább hajtatunk. Kilencz kilomaternyire Karavanseraitól meg kell állanunk, hogy az úrak ásványdarabokat — melaphyrt — vehessenek magukhoz.

Szakad az eső, a mit már útrakelésünk előtt megjósoltak. Belejutunk az erdőbe; a fák és a kösziklák szép csoportozatokat alkotnak. A völgy szűkebbre szorul, valóságos labyrinth módjára kanyarog. A folyó nagy zajjal hömpölyögteti a vizeit.

Beáll az éj, mielőtt megérkezhettünk volna. Ugyancsak jól fognak a magunkkal hozott bélelt köpenyegek, a burka-k. Aztán lassanként elszenderedünk, a rablókról álmodozva. . . . Egyszerre nagy világosság ébreszt föl: egy kozák-tábor. Marczona alakokat pillantottunk meg a vörös füstnek közepette. . . . Végre leszállunk Delizsanban egy kis ház előtt, a melyben valamennyiünknek szállást rendezett be az orosz vendéglősnének az ügyessége. Jó ebédet fogyasztunk el; aztán eltávolítják az asztalokat s kis vaságyakat állítanak azok helyére. A mi női alvószobánkban alig lehet mozogni.

Kora hajnalban jéghideg vízzel mosakodunk meg, felöltözködünk s kimegyünk a fa-tornácra a hol theát,

tejet s vaját szolgálják fel. Jól beburkolozva ismét elfoglaljuk helyeinket a kocsikban, melyeknek födele az útnak nem egy szépségét eltakarja előlünk. Az út kettéágazásánál egyik útitársunk, Karakas búcsút mond a társaságnak. A bombas-i völgybe kell mennie, a hol folyamatban vannak a tiflis-karsi vasút munkálatai, melyekhez geológiai tanácsadóul hívták meg.

Delizsán, melyből tegnap este mitsem láthattunk, jelentékeny helység, több kitünően épített házzal és számos bolttal, a melyekben toilette-czikkeket és élelmiszereket, különösen szőlőt, malozsát és húst árulnak. Itt-ott már sütik is az apró ürüdarabkákat, melyekből a sislik nevű igen izletes étel készül. A háztetőkből kéklő füst száll fel s a reggeli köddel egyesülve finom köd-párázattal vonja be a csinos helységet, mely csakhamar eltűnik a szemhatárunk mögött.

Bakúnak undorító petroleum-szaggal saturált levegője után jól esik ez a friss reggeli hideg. Tele tüdővel lélegzünk, a fáradságnak bágyasztó érzése teljesen megszűnt. Gyorsan kapaszkodnak lovaink fel a magasba, egyik hegycsúcs a másik után marad vissza mögöttünk. Sovány lovainkat minden husz verstnyi távolságban pihentekkel váltják fel.

Mintegy három órai hajtás után a Tsibukhli-nak mintegy 2374 meternyi magasságú hegyhátára érünk fel. Porphyr-kvarczból álló lejtőjén érdekes kis helység fekszik, Semenovka, faházakkal, a melyek egészen az orosz isbakra emlékeztetnek. A lakói is igazi oroszok, egy sectának a hívei, a melyet I. Miklós czár idejében száműztek. A nevük (molokisták vagy molokánok) onnan származik, hogy bőjt idejében, az orthodoxia szabályainak ellenére, nem tartózkodnak a tej (oroszul: moloko) fogyasztásától. Egyébként jámbor, tiszta és munkás emberek; úgy látszik teljesen hozzászoktak már ezeknek a hegységeknek az életviszonyaihoz. Nyilván közülök való volt a delizsáni vendéglősnénk is.

Semenovkától kilátásunk nyílik a csodálatos Széván vagy Gog-tsái tavára. Kocsira ülünk s oda hajtunk a partjaihoz. 2113 meternyi magasságban fekszik; útunk

egész Jelenovkaig a partja mellett vonul végig. A míg az oroszok meg nem építették ezt az országútat, kevés európai ember jutott el a Széván-tóhoz. Marcoló czélzást tesz reá a csodás halak leírásában. Chardin az első, a ki határozottan felemlíti; Dubois de Montpèrèux meglátogatta februariusban, a midőn még jég takarja s kitünő leírást adott róla. Gog-Tsái tatár elnevezése „kék víz“-et jelent. A régi örmények egyik királyukról Kéghám-tavának nevezték. Hossza 85, szélessége 37 kilométer; a ván-i és urmiáh-i után legnagyobb tava Örményországnak. A sveiczi és olaszországi tavakhoz képest nem nagy — mintegy 110 meternyi a mélysége. Elképzelni is alig lehet, miként keletkezhetett ily magasságban, kopár hegyek között ekkora viztömeg. A maga zordonságában valósággal megragadó kép tárul elénk. Ez a hideg, kristálytisza víz roppant nagyságú vulkanikus képződésnek a mélységeiben gyülemlett össze. Hónapokon át jég borítja s vastag hóréteg fogja körül. Halakban felette gazdag, híres különösen a kitünő lazaczairól. Egyetlen szigetén kolostor fekszik, a mely Ecsmiádzintól függ s a melyet szerzetes lakói számkivetési helynek tekintenek. A hívő, Istennek élő léleknek paradicsomi magány, köznapi embereknek halálos unalom fészke.

A szigetnek meredek partján kivehetők útunkról a kolostor épületei, két kupola s zöld tetőzet. Három-négy fa is látható a szigeten.

Nagy nyájak legelnek a tó partjain; a helységek lapos fedelű házain óriási szalmakazlak tesznek bizonytságot az aratás gazdagságáról. A hajdani örmény királyok idejében ez a vidék népes tartományt alkotott, a melyet Sziuniknak vagy Sziszagánnak neveztek s a melynek temérdek kolostora és temploma volt. Zord égálja rendkívül egészséges levén, a rónaságról ide jártak pihenés és gyógyulást keresni.

Mostani úrai, az oroszok, nagy gondot fordítanak arra, hogy újra benépesítsék. Evvel kapcsolatban megható történeteket jegyzett fel Dubois de Montpèrèux:

— A midőn, új örmény telepések költöztek Törökországból a Széván-tó partvidékére, úgy hozta magával a véletlen, hogy az újonnan érkezett családok egyikét elha-

gyott régi templom közelében helyezték el. A családhoz tartozott egy őszhajú aggastyán is, a kit a megérkezés első pillanataitól kezdve rendkívüli nyugtalanság fogott el. Folyvást a düledező templomot kerülgette s majd egyik, majd a másik oldaláról vizsgálta. A többiek csodálkozva kérdezték, hogy mi az oka ennek a nagy megindultságnak.

— Mintha már lettem volna itt, válaszolta az aggastyán, mintha ismerném ezt a templomot. Mintha rég eltűnt időkre emlékeztetne minden, a mit itt találok. Ugy van, itt játsztam, ezen a helyen, mint kis gyermek, mielőtt a törökök egész családukkal együtt fogságba hurczoltak volna . . . Mind újabb és újabb dolgok ötlöttek emlékezetébe. Végre nem lehetett semmi kétség: az a templom a szülőhelyiségeé volt, a honnan nyolcz éves korában elhurczolták s a hová életének utolsó napjaira, több mint hetven évvel később az isteni Gondviselés ismét visszavezérelte.

. . . Bőséges reggeli Jelenovkában, virágokkal díszített asztal körül. Megismerkedünk a Gog-Tsái lazaczaival. Kövérek, vörös színűek, kissé kemények, de igen jók. Az étkező helyiség — szintén egy orosz vendéglősné tulajdona — igen tiszta és egyszerű. Jelenovkától az út elhagyja a tónak öblözetes partjait s a hegyekről egykoron lefolyt lávatörmeléken halad tova.

A távolban egyszerre hófehér kupolát pillantunk meg: az Ararátot. Ünnepeyes ennek az első találkozásnak a pillanata. Megállunk, vallásos megilletődés fog el. De ily roppant távolból nem tesz a hegytető reánk mélyebb benyomást. Inkább hasonlít valamely csodálatos festményhez, semmint a valósághoz. Annál nagyobb szerű maga a közvetlen valóság, a fensík, melyen állunk. A szomszédos tűzhányó hegyek elnyomnak a nagy tömegükkel. Tetőiket megaranoyozza az alkonyhoz közeledő napnak a visszfénye.

Nizsnye-Akthy-ban lovakat váltanak. Még negyvenöt verstnyire vagyunk Erivantól.

Az útunkba eső helységek nagyok, szétszórtak. A házaik alacsonyok, szalmával vannak fődve. Közelebb érvén, észreveszszük, hogy eme házak nagy része roska-dozó félben van; az ajtók előtt asszonyok ülnek a földön,

körülöttük félig meztelen gyermekek játszanak a porban. A férfiak rend szerint jóval tisztábbak; a legtöbbnek azonban rongyos és szakadozott a ruhája.

A nyomornak és szegénységnek ez a képe egyszerre megváltozik, a mint az orosz molokán-ok városrészéhez érünk. Jó karban vannak az isba-ik; a lakósok gondosan vannak öltözve, az asszonyok és gyermekek majdnem csinosak. Útközben gyakran találkozunk ezzel az ellentéttel, annak a jelével, hogy a két faj egyáltalán nem olvad össze egymással.

Útunk ismét fölfelé emelkedik s a vulkánoknak közepe nagy térséghez jutunk. Újra feltűnik szemeink előtt az Ararát s részben eltakarva az Alagöz. A természetet gyakran hasonlítgatják költeményhez: ez a hely egyik legfelségesebb része a költeménynek.

Délutáni öt óra. Az égbolton felhőtömegekkel küzd a napfény s még ragyogobb világítással töri azokat át. A táviró rudjain nagy ragadozó szárnyasok helyezkednek el, a melyeket egyáltalán nem zavar meg a mi jelenlétünk. Mind szebb és szebb kilátás nyílik a két Araráton, a melyek élesen kiválnak a látóhatárról s a távoli rónaságról.

Beköszönt a hold nélkül való est. De azért nincs szükségünk lámpákra. A csillagok elegendő fényt adnak, hogy megtarthassuk útközben a helyes irányt.

Tíz óra táján megszállunk az erivan-i Grand-Hotelben. Az örményországi utazók leírásai által keltett aggodalommal tekintettünk éjjeli nyugodalmunk elé. A Grand-Hotel azonban egészen új épület. Szőnyeggel borított elegans feljárója van, egyenruhás kapús áll az ajtóban s szép szobáiban nyoma sincs az élödsi rovaroknak. Egyáltalán sehol sem alkalmatlankodtak ezek nekünk olyan ritkán, mint éppen a Kaukázusban. Míg az alpesi szállodák tele vannak ilyen vérengző parazitákkal, örményországi útunkban majdnem teljesen megfélekedtünk a létezésükről. Mindössze is Aralyk-ben láttunk egyszer a szobánk falán szaladni egy nagy pókot. Ez is discrétül félrehuzodott s gondosan távol tartotta magát.

— A második közlemény a jövő füzetünkben. —

VI. János örmény patriarcha-történetirő.

János gáthughigosz vagy bádmapán (törté-
nész) Trászhanágérd faluban született és késő
öregségében halt meg 925-ben Tanulmányait Másdoczh
vártábéd vezetése alatt végezte, kinek rokona is volt.
Később benső barátságban élt Geork gáthughigosz-
szal is, s Geork és Másdoczh után ő ült a patriarchai
székbe I. Szémpád király idejében.

Történetének 32. fejezetében dicsérettel szól elődjé-
ről Másdoczh-ról, siratván korai halálát, mely nagy
veszteség az örményekre általában és különösen ő reá
nézve, ki gyermekkorától fogva atyai jóságát élvezte. Való-
színűnek látszik, hogy műve egy részét 897 előtt készítette,
a többi részét pedig csak azután, mert a kalkedoni zsi-
natról szólván, műve első részében ellene ír, míg a hátra-
levő részben megváltoztatja véleményét. Az is bizonyos,
hogy majdnem haláláig dolgozott történeti művén, mert a
történeti eseményekről egészen 923—924-ig emlékszik meg.

János története 187 fejezetből áll. Az előző esemé-
nyeket röviden érinti és csak ott kezd bőbeszédűbb lenni,
hol a korabeli eseményekre tér át, melyeknek szemtanúja
volt. A vizözönnel (csérhegh) kezdi történetét és
elmondja, hogy kétféle történeti forrás van; a világterem-
tésére nézve a szent-írás és a történeti eseményekre nézve
az idegen és nemzeti történetirők (áschárhádzenu-
the án hámpár szurp kirkh, jév bádmutheánczh
hámpár odár jév ázkájin bádmicshkh). Főleg
Chorenei Mózeszt követi, a korához közelebbi eseményekre
nézve Pákráduni Sábuhot és más nemzeti történé-
szeket.

Beszél Hájg-ról és utódairól egész Nagy-Sándorig,
ki Örményországot is hatalmába kerítette; azután az Ár-
ságuniakról és a perzsa márzbánok-(örgrófk)-ról,
a gürábághádok¹⁾-ról és voszdigánok²⁾-ról, kiket

¹⁾ ἡγεμονισμῶν, χοροπαλατις, curator palatii; helytartó, he-
lyettes király, consul, dux.

²⁾ εὐνοβίαια, inspector, praefectus, procurator, praeses; főnök,
felügyelő, törökül: váli, pásá.

hol a görög császárok, hol a damaszkusi és bagdadi kalifák küldöttek. Majd a Pákráduni-nemzetség emelkedését írja le egészen addig az időig, míglen I. vagy Nagy-Ásodot függetlennek és Örményország királyának ismeri el a kalifa. Szól azután I. Ásod, Szémpád stb. uralkodásáról. Tárgyalja Szémpád és Huszuph küzdelmeit, mi sok vérontásnak lett oka. Külső háborúk kezdetben nem zavarják az országot, de annál borzasztóbbak a belvillongások, főúr főúr ellen támad, a nép hol az egyik, hol a másik részre áll s egymással, mint ellenséggel harczol. A belső egyetlenséget Juszuf-voszdigán felhasználván, háborút folytat Sáhinsáh Ásoddal, kényszeríteni akarván őt, hogy a kalifának engedelmességedjék. Ásod Széván szigetre menekül, míglen emberei szétszórják az arabok ellenséges csapatait. János gáthuthigosz is Ásoddal megy és sokáig palotájában lakik, ugyancsak később Kákig király palotájában is. Később azonban a királyi várpalotát is elfoglalják az arab vezérek és vele együtt a közeli városokat, falvakat és földeket is. Itt befejezi történetét a derék patriarcha és halálát érezvén, mint Chorenei, könyvének végén siratja a szomorú idöket, melyek Örményországra neheztedek, de egyúttal vigasztalólag megjósolja, hogy eljön az idö, midönn mindennek vége lesz, a keresztény hit gyözedelmeskedik és az igaz hívök ellenségeiket legyözik.

Életének utolsó éveit Czhor zárdában töltötte és ott is halt meg, 25 évi patriarchai működés után. Utódja II. István, ki a patriarchai székhelyet Ághthámár szigetére helyezte át.

Müvének második kiadása Moszkvában jelent meg Emin Mégérdicsh gondozásában, az első kiadás Jeruzsálemből való. Francia fordítása: „Histoire d'Arménie, par le Patriarche Jean VI. dét Jean Catholico, traduit de l'arménien en français par M. Saint-Martin. Ouvrage posthume, publié sous les auspices du ministère de l'Instruction publique, par Félix Lajard“ 1841. Értekezett róla. Nève: „Examen de l'histoire Jean VI le Patri-

arche, traduite de l'armenien par Saint-Martin,
par Félix Nève, Louvaine 1843.

Budapest, 1900. máj. 5.

DR. PATRUBÁNY LUKÁCS.

Ha nincs a népnek dalnoka . . .

— *Scját költeménye.* —

Ha nincs a népnek dalnoka,
Szívében nincsen szeretet.
Nép, — melynél nincsen szeretet,
Rokon az Éggel nem lehet . . .
S hol hiányzik ez égi kincs,
Ott jó tetteknek nyoma sincs.
Embertől, — kinek szíve nincs,
Világnak semmi haszna sincs! . . .

Simay Gergely.

Az „Emke“-kalauzból.

„Emke-útikalauz Magyarország erdélyi részében, —
összeállítva a fiókválasztmányok, számos erdélyrészi író,
valamint az egyesület irodalmi szakosztálya s az illetékes
hatóságok és intézmények közreműködésével“ — cím alatt
1891-ben jelent meg egy könyv, mely az erdélyi rész
turista-térképével, öt darab városi topografikus rajzzal, s
az erdélyi történet és népelet vázlatával ellátott honismer-
tetést képez. — E könyvben (a száztizenharmadik lapon
kezdve) a következőket találjuk: „E r z é b e t v á r o s, régeb-
ben Ebesfalva, vasúti állomás. Rendezett tanácsú város,

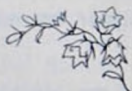
2695 lakóssal, két szép római katolikus (templom; négy örmény kath. szentegyház), egy mechtarista kolostor s Apafi fejedelemnek kastélya. E kastély nagyobb része (egy része) romokban hever; lakható részét a kir. törvényszék foglalja el. A kastélyt a nagy terem ajtaja felett olvasható felirat szerint Bethlen Gergely dobokai főispán építtette 1552-ben s a következő időkben ismét az Apafiaké volt, kik a jorzágot ösidők óta birták. 1661. szeptemberében innen vitette el Ali basa az inkább rosszat, mint jót sejtő Apafi Mihályt a marosvásárhelyi táborba, hol reáparancsola a rendekre, hogy II. Rákóczy György helyett erdélyi fejedelemmé válaszzsák. . . E város egykori kereskedelme elhanyaglott. Lakóssága még ma is többnyire örményekből áll. — Az örmények 1671-ben (1672) jöttek az országba. III. Leo örmény király két fiút hagyott maga után, kik az örökségen összevesztek. Egyikök a perzsáknál és törököknél járt segítségért (Onnan III. Leo — eddig csak mese!); ezek legott elárasztozták Örményországot s lerombolták Áni városát úgy, hogy az örmények kénytelenek valának saját hazájukból kivándorolni. Először Krimiában, s azután Moldovában kerestek menedéket. De a törökök ott is fenyegették őket, azért 1671-ben (1672) Erdélybe jövének, hol Apafi fejedelem szívesen fogadta őket, ő Szamosújvár és Erzsébetváros két városba osztá el, (nem osztá el, hanem az örmények telepedtek le nagyobb számmal e két helyen) igen szép kiváltságokkal látta el. Szépviz, Gyergyó-Szent-Miklós, Gyergyó-Remete, Deés és más helyeken letelepedési jogot nyertek. Kereskedésre adván magukat, elszéledtek az országban. Apafi halála után Erzsébetváros a kir. fiskus birtokába került, s ez gróf Bethlen Gábor erdélyi udvari kancellárnak adományozá, ki a jorzágot ez örményeknek eladta. (Az örmények ezt a területet a fiskustól vették meg; a fiskus pedig . . .) Ezek a jorzág birtokában a fejedelem által megerősítették, s megszállván azt, 1726-ban az Erzsébetvárosnak nevezett helységet (sokkal előbb épült), 1738-ban pedig Szamosújvárt építették fel, (Szamosújvár 1700-ban épült) mely városok még most is az ök központjaik. 1684 (1686.) óta elhagyák ösi hitvallásukat, s a róm. kath. egyház kebelébe tértek

át. Erdély kereskedelme egészen kézeik között összpontosult. De a mozgékony, vállalkozó szellemű nép, épen kereskedelmi tevékenysége érdekében, kénytelen vala az először megszállott központokról a többi erdélyi városokba is széteszolni, úgy, hogy minden jelentékeny központunkon találkozunk velök. Más nemzetiségekkel házasság által nem vegyülvén, (A magyarral igen) még most is félre nem ismerhető típust mutatnak, többnyire alacsony termetűekkel, hajuknak, szemeiknek fekete színével és sötét-barna arczukkal; csak egyedül nyelvüket cserélték fel általában a magyarral, melyet sokan örmény hangnyomattal beszélnek. Örmény nyelven már csak kevés öreg tudja magát szóval és írásban kifejezni. Erős, munkabíró, értelmes, és a mi a fő: hazafias, rokonszenves nép!

Könyvünk az erdélyi részek fővárosának, Kolozsvárnak leírása után a szamosvölgyi vasút mentén egyenesen Szolnok-Dobokamegyébe vezérli az utazót. Az erre vonatkozó résznek Szamosújvárt érdeklő sorai így szólnak: „Iklódot elhagyva, mihamar feltűnik Szamosújvár, (Korona-, Zöldfa-vendéglők) a hazafias örmények metropolisa, római castrumnak nyomaival, gör kath. püspöki székhely, papnevelő és tanító-képző intézettel, r. k. algymn. (most már állami főgymnasium), árvaház, kórház, járásbiróság, szolgabiróság és országos fegyház. Lakóságainak száma: 5805. Csinos tiszta utcáival kellemes benyomást gyakorol. Főterén az örmények díszes nagytemplomában egy Rubens-kép: „Krisztusnak a keresztfáról való levétele“ látható. Sétatere egyike az ország legszebb közkertjeinek (czukrárszat). III. Károly 1727-ben Szamosújvárt 8 falúval megajándékozva, (nem ajándékba kaptuk a szamosújvári uradalmat, hanem zálogba vettük) királyi várossá emelte. A Martínuzzi által 1540-ben épített s most állami fogházul használt várban fojtotta meg Kovaczit (Kovácsoczit) s Báthory Boldizsárt, utobbinak testvére (?) Báthory /sigmond fejedelem. A várat 1612-ben II. Rákóczy György bővítette ki. 1856-(1857)-ban belső udvarán 1500 fegyenczre háromeletes épülettel toldották meg, s a vár eredeti építésére vonatkozó két feliratot, (u. m. Bánk Pál 1540. és Martínuzzi 1542.) újra beillesztették. Közel esnek: (2.5

kilometer) Kérő, kénes fürdőivel és Mikola búcsújáróhely (6.3 kilometer) gör. kath. templomában csodatevő Mária-képpel.“ (Habár e munka megjelenése évében az „Armeniá“-ból, melyben mindezek alaposan voltak elmondva, négy kötet már közkezen forgott, mégis — mennyi hiba! A nagyobb hibákat zárójelbe foglalt rövid megjegyzésekkel igazítottuk ki. Azonban az új kiadás, mely most van sajtó alatt, lehetőleg ment lesz a hibáktól. Volt alkalmunk bepillántsani az új kiadásnak egy-pár kefelenyomatú ivébe, s mondhatjuk, hogy elég gondosan átnézett és kijavított lesz ez a nélkülözhetlen mű. Szerk.).

SZAMOSÚJVÁR VÁROS

MONOGRAFIÁJA

Irta: **Szongott Kristóf.**

(Huszonegyedik folytatás.)

Az itt közölt három folyamodást (király Ő Felsege, a bécsi pápai nuncius, a propaganda) a P. Sükür részére kiállított felhatalmazással együtt a város következő sorok kíséretében küldötte fel Bécsbe Jakabb Bogdánhoz, hírneves polgármesterünkhöz, ki akkor éppen a császári székvárosban tartózkodott:

Méltóságos Jakabb Bogdán úrnak

Bécs, Heumarkt Nro 642 II. Stock.

Az erdélyi örmény püspökség restauráltatása tárgyában a nagytiszteletű P. P. Mechitharisták congregatiojának titoknoka és general-procuratora: főtisztelendő Pater Sükür Ignác úr által közölt minták szerint — azonban némely szükségeseznek talált változtatásokkal — összeállított folyamodások hivatalos tisztelettel és azon kéréssel küldetnek fel Méltóságodhoz, miszerint azokat maga részéről is aláírva, illő helyre benyújtani és hathatós pártfogásával előmozdítani méltóztassék.

Szamosújvárt, Július 6. 1860.

Korbuly.

Lászlóffy.

A felhatalmazás szövege a következő :

Felhatalmazás, mely szerint szab. kir. Szamosújvár városa tanácsa és választott közönsége részéről és nevében a bécsi P. P. Mechitharisták-Congregatiójának titoknokja és general-procuratora: főtisztelendő P. Sükür Ignác úr felhatalmaztatik és megbizatik, hogy a boldog emlékezetű VI. Károly és Mária Theresia ő Felsőgeik által megállapított szamosújvári örmény püspökség restaurál-tatása, ugy az e városban felállítani ezélba vett „általános gyakorlati ipar-tanoda” (Practisch Real-Polytechnicum) létesítése iránt Ő Felsőgeéhez a városi közönség részéről intézett két különrendbeli folyamodást legmagasabb helyre benyújthassa, s ezeknek legkegyel-mesebben leendő elhatározását eszközölhesse s e tekintetben a városi közönség javára és hasznára minden szükséges lépéseket illő helyen meglehessen.

Kelt szab. kir. Szamosújvár városában 1860. febr. 15. tartott tanácsülésben : Jakabb.

13. Fejezet. A főkormányzék leirata.

A főkormányzék ⁹⁶⁸⁵⁻¹⁸⁶²/_{1. 88.} sz. alatt ezeket írja a városnak :

A szamosújvári örmény szertartásu katholikus papság és község 1860-ban Julius 6-án kérélevelet intézett a romai hiterjesztő gyülekezet elnökéhez, s illetőleg a romai szentszékhez azért esedzvé, hogy az erdélyi örmény szertartásu katholikus püspökség, melynek székhelye Szamosújvár városa lenne, állittassék vissza. Ezen folyamodványt az Örményszertartásu papság, tanács és község másolatban felküldötte a Vallás és közoktatásügyi Cs. kir. ministeriumhoz azért könyörögvé, hogy a Cs. kir. Vallás és közoktatásügyi ministerium is maga részéről azt pártolván, hivatalos uton juttassa a romai hiterjesztő egylet elnökéhez. A Cs. kir. vallás és közoktatásügyi ministerium ezen folyamodványt 1860-iki September hava 28-án ¹¹³⁸⁴/₃₃₇₅ száma alatt leküldötte az Erdélyi volt Cs. kir. helytartóság-hoz a végett, hogy a helytartóság tegyen jelentést az-iránt: ha vallyon a szamosújvári örmény község kérelmét osztják általában az erdélyi örmény szertartásu megyék hiveis? és ha vallyon politikai tekintetben ajánlhatóe ezen kívánat pártolása? s végre, ha vallyon vané kilátás az örményszertartásu Apostolicus Vicarius dotatioja biztosítására nélkül, hogy az aerarium ezen tekintetben igénybe vétessék? Az erdélyi volt cs. kir. helytartóság, mielőtt a vallás és közoktatásügyi ministerium amaz felhívására felelt volna, a leküldött ezen tárgyra vonatkozó irományokat 1860-ki november 30-án ²⁰²⁷¹/₃₀₂₆ száma alatt véleményes nyilatkozat végett erdélyi püspök Dr. Haynald Lajos önmltgával közlötö, püspök önmlga véleményes jelentését 1861-ki 2069 száma alatt ide bead-ván, az innen 1861-ki 10616 főkormányzék-i szám alatt Ő Cs. és

kir. apostoli Felségéhez fölterjesztetett, a honnan 1862-i 967 udvari szám alatt azon legkegyelmesebb kir. leirat érkezett ide, miszerint — meghagyatott ezen kir. főkörmányszéknek, hogy tegyen jelentést legfelsőbb helyre az iránt, ha valyon lehet-e kilátás az örmény szertartásu önálló püspökség dotatioja biztosítására a nélkül, hogy az állam pénztár ezen tekintetben igénybe vétessék? mert miután tudva van, hogy dotatio cím alatt csakis 12000 váltó ft. létezik tőke alap gyanánt, minek évi kamata 240 ezüst flot tézesen, ha ezen pénz alap, melynek kamata most a szamosújvári anyaegyház szükségeire fordittatik, ennek megrövidítésével eredeti czéljára t. i. a püspökség dotatiojára fordittatnék, s efelett a szamosújvári község által felajánlott 40000 frt földtehermentesítési papír, tulajdonképen ennek évenkénti 2000 frtot tevő kamata, ugyancsak a püspökség részére folyová tétessék; kérdést nem szenved, miként ezen összeg a püspöki méltóság fenntartására és ezen hivatallal járó költségek elhordozására elégséges nem lenne, mihez képest szükség előre az évi fizetés mennyiségét a segély-személyzetre kiterjedőleg megalapítani, — a forrást, a melyből a szükséges pénz évenként kiállittatnék, kimutatni, s jelesen azon szempontot kiemelni: valyon az egész honban csak nyolcz ezer lelket számláló örmény lakosság, ismeretes hitbuzgósága mellett is, képes és hajlando leend-e az évenkénti szükségletek elhordozására?

Ezek folytán meghagyatik a szamosújvári nemes tanácsnak, miszerint az a szamosújvári örmény szertartásu községgel egyetértőleg nyilatkozatát ide írja meg az iránt: az örmény szertartásu püspökséget Szamosújvárt micsoda segély-személyzettel véli felállítandónak? a püspöknek külön, és a segély-személyzetnek külön a püspöki méltóság fenntartására, és az ezen hivatallal járó költségek elhordozására szükségelt évenkénti fizetését milyen összegben? és micsoda jövedelmi forrásból gondollya kiállithatonak? és állandoul biztosithatonak? a nélkül, hogy az állam pénztár ezen tekintetben igénybe vétessék.

Az erdélyi nagyfejedelemség kir. főkörmányszékének — Kolozsvárt május 23-án 1862-ben tartott üléséből

Papp

Moga.

Erre a város a következőket írta a főkörmányszéknek:
776—1862,

Felséges kir. Főkörmányszék!

Idei Május 23-ról ⁹⁶⁸⁵_{1. 88} sz. a. ide lehatott kegyelmes rendelet ötletéből, minekutána az erdélyi örmény szertartásu katolikus püspökség visszaállítása tárgyában, erdélyi püspök dr. Haynald Lajos ur Ő nagyméltósága még 1861-ben 2069 szám alatt a felséges kir. főkörmányszékhez beadott ugyanazon évben 10616 főkörmányszéki szám alatt Ő Cs. kir. apostoli Felségéhez fölterjesztett s onnan idei 967 udvari szám alatt visszaérkezett véleményes jelentése a fennebb tisztelt 9685 sz. alatti kegyelmes rendeletben föl van

ugyan említve, de azzal kapcsolatban ide le nem küldetett, annak hiányában pedig a kérdésben forgó szerfelett fontos s az erdélyi örményekre valósággal életkérdéssé vált tárgyhoz tüzetesen hozzá szólnánk s felparancsolt nyilatkozatunkat úgy, hogy ezen ügy minden oldalról föllejtve és a netaláni nehézségek alaposan megoldva legyenek — megtennünk lehetetlen, annál fogva mély alázattal esedezünk a felséges kir. főkormányzóknak, miszerint érdekelt 2069—1861 sz. alatti nyilatkozatát az erdélyi püspök ur Ö nagyméltóságának akár eredetben, akár pedig másolatilag a dolog sietősége tekintetéből mielőbb ide kegyelmesen leküldeni méltóztassék. Örökös mély tisztelettel lévén

A felséges kir. főkormányzóknak

Szamosujvárt Július 1. 1862. tartott tanácsüléséből
alázatos szolgálja

Szab. kir. Szamosujvár város tanácsa.

Feliratunkra a főkormányzóknak ezt a választ adta:

15260 - 1862

e. 131

Szamosujvár sz. Kir. Város Nemes Tanácsának!

Egy olyan irományt, melyet egy Dicasterium egy akár politikai, akár egyházi hatóságtól maga tájékoztására vett be, nem lehetvén kiadni, az erdélyi püspök Dr. Haynald Lajos Önmaga által a Szamosujvárt felállítani tervezett örmény szertartásu Kath. püspökségre nézve tett, s ide beadott nyilatkozat nem közölhető: ennél fogva a Városi ns Tanácsnak 1862-ki 776. száma alatt ide tett jelentése folytán meghagyatik, miszerint azon kérdésekre, melyek ezen tárgyban az 1862-ki 9685 főkormányzóki szám alatt oda intézett főkormányzóki rendeletben kitűzvék, feleletet adja be.

Az erd. n. Fejedelemségbeli Kir. főkormányzóknak
Kolozsvárt Aug. 16 1862 tartott üléséből

Kovácsnai
titkok.

14. Fejezet. Három jegyzőkönyv.

Szamosujvárt 1863. Május 7-én főbíró Lászlóffy Antal ur elnöklése alatt szamosujvári örmény községi értekezleti gyűlés jegyzőkönyve.

Jelen vannak: Főtiszt. Mártonfi Antal segédlelkész, Bárany Lukács tanácsos, Korbuly Dávid tanácsos, ifj. Szongott Kristóf tanácsos; az esküdt polgárok közül: Merza Lukács, Voith Miklós, Dájbukát János, Bárany Bogdán, Mártonfi János, id. Szongott Kristóf, László János, László László, Placsintár Dávid, Pál László, Dr. Gajzágó Lukács, Dsehez Péter, Ábrahám Emanuel, Bányai Miklós, Nyegrutz Kristóf, Kopár Márton, Moldován Simon, id. Simai Márton, ifj. Duha Kristóf, ifj. Simai Tódor, Haragai István, Flora

Antal, Deák Gergely, Turcsa Kajtán, Gábrus Zachariás, Voith Márton főjegyző, tollvivő.

Főbíró Lászlóffy Antal ur előadja, hogy miután a fels. kir. főkörmányszék idei Ápril 3-ról kelt k. rendeletében a helybeli tanácsot oda utasította, miszerint a tavali május 23-ról kelt meghagyás értelmében, a tanács a szamosujvári örmény szertartásu községgel egyetértőleg adjon nyilatkozatot az iránt, hogy a szamosujvári örmény Papság és közönség által kért erdélyi örmény szertartásu Püspökség felállítása tárgyában a Szamosujvart felállítandó Püspökséget micsoda segéd-személyzettel véli felállítandónak és hogy a Püspöknek külön és a segéd-személyzetnek külön a püspöki méltóság fentartására és az ezen hivatallal járó költségek hordozására szükséges évi fizetések milyen összegben és micsoda alaphól gondolja kiállíthatónak a nélkül, hogy az államkincstár megterhelhetnék?

Ez okból szükségesnek tartotta ezen, az összes erdélyi örmény nemzetet érdeklő ügyben, mielőtt az a maga illetékes útján tárgyalathatnék, egy előleges értekezletet tartani, s azért üdvözölvén a megjelent tagokat, felhívja: a kérdésben forgó tárgyra nézve nézeteiknek nyilvánítására, egyszersmind indítványozván, hogy egy bizottság neveztessek ki, mely a helybeli örmény szertartásu főt. Plebános és segédlelkész urakkal egyetértőleg a fennebb tisztelt kegy. rendeletben kitűzött kérdések alapos megoldhatása tekintetéből körülményes és okadatott javallatot készítsen és azt további tüzetes tárgyalás végett adja be.

Az indítvány közmegegyezéssel elfogadtatván, Bárány Lukács, dr. Gajzágó Lukács, Moldován Simon, ifj. Simai Tódor, Gábrus Zachariás és tollvivőül Voith Márton urak azon megbizással neveztetnek ki, hogy főt. plebános Lukácsi Kristóf urral és a helybeli örmény szertartásu tisztelendő papsággal egyetértőleg a kérdés alatti tárgyban dolgozzanak ki egy körülményesen okadatott javallatot s azt lehető legsietőbben (s ha lehet e hó 12-ig) adják be az e részbeni közreműködésre a főt. plebános ur is felkértevé, *

Esperes-plebános főt. Lukácsi Kristóf urnak. Helyben.

Hogy a nmg. erd. k. főkörmányszéktől még tavali máj. 23-án a helybeli városi tanácshoz lehetott k. rendeletben kitűzött azon kérdésekre, hogy

A Szamosujvart fellítandó örmény szert. Püspökséget micsoda segéd-személyzettel véli ellátandónak?

Hogy a püspöknek külön és segéd-személyzetének ismét külön a püspöki méltóság fentartására és az ezen hivatallal összekötött költségek hordozására szükséges fizetés milyen összegben és micsoda jövedelmi forrásból lenne kiállítható s állandó biztosítható a nélkül, hogy az állampénztár ezen tekintetben igénybe vétetnék? A minden szamosujvári örmény ajku polgár által ohajtott módon s a több évek hosszu során erre nézve forrón táplált reményeket kielégítőleg lehessen megfelelni:

A mai napon a tanács és esküdt közönség s számos városi polgár jelenlétében tartott előleges értekezlet városi tanácsos Bárány Lukács, esküdtek: dr. Gajzágó Lukács, Moldován Simon, továbbá városi polgárok ifj. Simai Tódor, Gábrus Zachariás és főjegyző Voith Márton urak személyében egy bizottságot nevezett ki, mely a főt. plebános ural és a helybeli tiszt. örmény szert. papsággal egyetértőleg az irt kérdésekre a lehető legsietőbben s ha csak lehet e hó 12-ig kimerítő és körülményesen okadatolt javallatot készítsen.

Midőn főt. ur ezen bizottságban való részvétre s a közös cél elérésére minden esetre mellőzhetlen közreműködésre teljes bizalommal felkéretik, — kitünő tisztelettel maradunk

Főtisztelendő urnak

Szamosújvárt máj. 7. 1863. tartott értekezleti gyűlésből kész szolgálai: Voith tollvivő.

*

Jegyzőkönyv a Szamosújvárt Május 10-én 1863-ban tartott bizottmányi gyűlésről. Jelen vannak a város főbirájának elnökle alatt tartott örmény szertartású község előleges értekezletéből ki-nevezett következő tagok: elnök főtisztelendő Lukácsi Kristóf eszperes és örmény szertartású plebános. Az örmény szertartású papság részéről: tiszt. Lengyel Gergely, tiszt. Kopár Simon, tiszt. Mártonfi Antal, tiszt. Csákány Adeodat segédlelkészek; az értekezlet részéről Bárány Lukács tanácsos, dr. Gajzágó Lukács, Moldován Simon, ifj. Simai Tódor, Voith Márton.

Tárgy. Az e hó 7-ről felvett előleges értekezlet jegyzőkönyve szerint ezen bizottság a végett nevezetlén ki, miszerint az erdélyi kir. főkörmányszéknek tavali május 23-ról . . . (l. előbb).

Vélemény. A bizottság minden körülménynek a jelenben, valamint az ezen kérdés körül évek hosszú során észlelt eseményeknek a multban illő tekintetbe vételével s érett megfontolás után, a Szamosújvár városába teendő székhellyel felállítandó örmény szert. róm. kath. püspökség kérdésében véleményét a következőkben foglalja össze:

1) Hogy az itt felállítandó püspökség minden erdélyi örmények megyés püspöke legyen s mint ilyenek segéd-személyzete egy prepostból, három kanonokból, kiknek egyike a mindenkori szamosújvári, másika az erzsébetvárosi plebános lenne s egy titkárból álljon; továbbá, hogy a püspök az öt megillető állást méltóságához illően foglalhassa el s az elébe szabott hivatali teendők által igényelt költségek fedezésére kellő eszközökkel birjon, szükségesnek találja a bizottság, hogy

Maga a püspök évi 6000 frt készpénzbeli fizetéssel és Szamosújvár város közönsége által adandó ingyen szállással, a prepost évi 2000 frt fizetéssel szállás nélkül; az első kanonok 1400 frttal szállás nélkül, a második és harmadik kanonok a szamosújvári és erzsébetvárosi mindenkori örmény szert. plebánosok személyeiben, — az általuk viselt ezen hivatalos állással egybekötött s kanonoki méltóságainak megfelelőleg szervezendő fizetéssel és

szállással legyenek ellátva, azon meggyőződésben lévén, hogy a fenn kiírt fizetéseknél kevesebbel egyik sem állhatna fenn.

A mi azon kűtföket illeti, melyekből a mondott kiadások fedeztethekének, erre nézve a bizottmány azon vélekedésben van, hogy

Mirekutána a püspökség felállítására Szamosujvár városa esküdt közönsége még 1860-ban febr. 11-én a város majorsági pénztárából már megszavazott 20 ezer frt alaptökének kamatai, ha szinte azok b. e. VI. Károly ő felsége által az örmény szert. püspök asztala számára 1738. ján. 30-án adományozott 12 ezer forintnak kamataival egyesítettének is, az erre szükséges dotatiót kellőleg nem fedeznék, a bizottság ohajtandónak látja, sőt a szamosujvári tanács és esküdt közönségnek e részben többször nyilvánított meleg részvététől biztosan remélhetőnek hiszi, miszerint azon 20 ezeret is, melyet a fentebbi 20 ezerrel egyidejűleg a Szamosujvárt felállítando Polytechnicumra szánt, s melynek szükségessége a jelenleg e városon fennálló tanoda (algymnasium) mellett s Kolozsvárhoz oly közel, egyelőre nélkülözhetőnek mutatkozik, — a püspökség dotatiójára szentelendi a városi közönség. E felett reményli, hogy valamint az erdélyi örmény közönségek s a nemzet egyes erdélyi és magyarhoni fiainak buzgalma, továbbá a magyar egyház főpapjainak ismeretes bőkezűsége és áldozatkészsége, úgy kiválólág s mindenek felett az uralkodó Felségnek más egyházzakkal is éreztetett atyai kegyelme hozzá fogván járulni: az ezen dotatiohoz szükséges alaptőke közadakozás útján kiállíttathatik. Ezen közadakozás megindíthatására az engedélynek mindkét magyar hazára nézve megadatásáért folyamodást véleményezvén.

Addig is pedig, míg a fenn körvonalozott kiadásokra szükséges alaptőke összegyűjtethetnék, a bizottság e püspökség felállításának sürgős voltát tekintve elégségesnek látná csak is, ha a megnevezett állomások egyelőre csak sythemizáltatnának ugyan, azonban csak is a püspöki, a két plebános által viselendő két kanonoki és az egy titkári állomás töltenék be, a preposti és első kanonoki állomások betöltése akkorra hagyatván fenn, midőn a nemzetnek az arra szükséges — innen-onnan összegyűjtendő — pénz-ereje azt megengedné.

Egyéb iránt a bizottság megjegyzendőnek találja azt is, hogy ezen püspökség miatt sem a székes-egyházra, sem a papnövelde építésére szükséges költséggel másnak terhére nem volna a nemzet, miután Szamosujvárt egy elég diszes egyházzal és a szükséges számú papnövendékek neveltetésére kellő alapítványi tőkével már bir.

Továbbá a boldog emlékezetű VI. Károly ő Felségének 1738 évi Privilegiuma ezen szavaira: „Nos vero, ut Armenae in Transsylvania nationi S. R. Catholicae ibidem unitae ex suo pariter unito Clero Episcopus admittatur ejusdem denominatione et praesentatione Majestati Nostrae semper reservata Clementer resolverimus“ — hivatkozva, megkérendőnek véleményezi a bizottság Ő cs. apost. kir. Felségét, miszerint azt, hogy a szamosujvári örmény

püspökségre saját saecularis papságából választhasson és terjesztessen fel legfelsőbb kinevezés végett az örmény nemzet: kegyelmesen megengedni méltóztasson.

Végre a bizottság azon ohajtását fejezi ki, hogy az örmény püspökség kérdésében minden, felsőbb helyre tett felterjesztések, valamint az eddig és most történt, úgy ezután is mindig az örmény szert. tiszt. papsággal is aláíratassanak.

Miről a jegyzőkönyv bezáratott és aláíratott.

Szamosujvárt 1863. Rogate vasárnapon, Május 10.

Lukácsi Kristóf	Bárány Lukács tanácsos,
szamosujvári örmény szert. plebános,	Moldován Simon esküdt polgár,
Lengyel Gergely segédlelkész,	Dr. Gajzágó Lukács esküdt polgár,
Kopár Simon s. k. segédpap,	Voith Márton főjegyző,
Csákány Adeodat, segédpap,	mint bizottsági tollvivő.
Mártonfi Antal segédpap,	

Szamosujvárt Junius 2-án 1863. tartott tanácsi és esküdt közönségi elegy gyűlésben főbíró Lászlóffy Antal elnöklete alatt jelen voltak a tanács részéről: Govrik Tódor, Szongott Kristóf, Merza Lukács tanácsosok, Voith Márton főjegyző A választott közönség részéről: Simai János főszónok, Placsintár Dávid alszónok, Czetz Gergely, Duha Kristóf, Beteg János, Bárány Bogdán, id. Szongott Kristóf, Voith Miklós, Placsintár Bálint, dr. Gajzágó László, dr. Gajzágó Lukács, Szappanyos Miklós, Mártonfi János, Moldován Simon, Szenkovics Kristóf, Gajzágó Izsák, Kasza Gergely, Szappanyos Tódor, László László, László János, id. Simai Gergely, id. Simai Márton, Simai Tódor, Dájbukát János, Pál László, Dsehez Péter, Pakulár Mózes.

675—1863. Elnök főbíró ur mult Május hava 7-ről kinevezett bizottság által, a szamosujvári székhelyvel visszaállítandó örmény püspökség személyzetének és ennek fizetése mennyiségéről s azon forrásokról, honnan ezek fedeztethetnének, ugyanazon hó Május 10-én felvett jegyzőkönyvében letett véleményét felolvastatja.

A közgyűlés a fels. kir. főkormányzókhoz felterjesztendő nyilatkozatban kijelenteni határozza, miszerint jóllehet a közgyűlés ezen kérdés előleges megvitatására a V. Clerussal egyetértőleg eszközölhető megállapodás nyerésére kiküldött bizottság véleményét mind a püspökség és annak személyzeti létszámára, mind pedig annak évi dotatiojára és azon forrásokra nézve, a honnan ezeket fedezhetőknek látja, — osztja s avval tökéletesen egy értelemben van, mivel mind az által az amugy is sokfelől igénybe vett állami pénztárnak nem szeretne annyira terhére esni, egy részről, más részről mert nem hiszi, hogy az örménység magára hagyatva a tetemes összegre menő évi kiadást most egyetöire megbírhatta, addig is, míg részint az országos közadakozás, részint a Cs. és apost. kir. Felső kegyelmének hozzájárulásával a bizottság által tett vélemény szerint püspökség létesíthetnék, a pillanatnyi

szükséget kielégítve látná azáltal is, ha hogy addig egy apostoli vicarius választatnék és erősítettnek meg cum jure ordinandi; ki mint ilyen az erdélyi latin szertartású megyés püspöktől független állásban legyen s kinek fizetése évenként a VI. Károly Ó Felsége által ajándékozott 12 ezer frtnak, továbbá a város által e czélra szánt 20 ezer és a polytechnicumra ajánlott ugyancsak 20 ezer frtnak kamatai lennének.

Látta: Merza h. elnök.

Voith főjegyző.

Még mielőtt a város az említett gyűléseket megtartotta volna, a főkormányzék ezt a leiratot küldötte a tanácshoz:

31161—1863

e 70.

Szamosujvár szab. kir. város ns. Tanácsának.

Mult év Május 23-ról 9685 főkormányzékai szám alatt meg-hagyatott volt a ns. tanácsnak, miszerint a szamosujvári örmény papság és község által kért erdélyi örmény szertartású püspökség felállítása tárgyában nyilatkozatát ide tegye meg és annak mind-eddig eleget nem tett, — aztat annyival is inkább szükségesnek találja e kir. kormányzék komolyan sürgetni, mivel másfelől Urunk Ó Felségének folyó évi Bőjtmáshó 27-ről 1466 udvari szám alatt kelt legkegyelmesebb kir. rendeletnél fogva sürgettvén, — felelős a ns. tanács.

Az erd. kir. főkormányzéknek Kolozsvártt April 30. 1863 tartott üléséből

Crenwille

Páll Sándor.

12. Fejezet. *Simay Gergely polgármester indítványa.*

254—1868. Elnök polgármester az örmény nemzetnek e ha-zában szinte két század előtti meglepedése alkalmával már lé-tezett s ezután is bizonyos ideig fennállott, de a közbejött mostoha körülmények miatt mind ez ideig betöltetlen álló örmény püspökség visszaállítása szükségének és jogosságának indokolt előterjeszté-sével indítványozza, miszerint:

Intéztessék kérvény a nagyméltóságú magyar. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszteriumhoz az örmény püspökségnek állam-költségen szamosujvári székhelyvel leendő visszaállítása iránt, alapul felhozván:

a) Az idegenszerű jelenlegi főpásztori igazgatásnak mostoha-sága és sikertelensége, s a restaurálandó nemzeti egyházi kormány-zatnak czélszerűsége.

b) VI. Károly és Mária Terezia uralkodóknak e részben már tett királyi intézkedéseik.

c) Az alkotmány helyreállításával érvényükbe visszahelyezett, az egyházak egyenjogúságára vonatkozó 1848-ki törvények.

d) Az állam terheinek hordozásához jeletékeny mértékben való hozzájárulásunk.

e) A hasonló egyházszertartásnak analogiája és mindezeknél fogva

f) Egyházi ügyeinkben az állam-segély igénybe vehetésének jogosultsága.

Mely indítványt elnök azon kijelentéssel köti össze, hogy a nagy horderejű tárgyban való tanácskozás megkönnyítése tekintetéből az érdekelt kérvény egy a végett tartott értekezletben formulázattván, úgy magát a püspökség kérdését, mint a fogalmazott szerkezetet érdemleges tárgyalás és elhatározás végett a közgyűlés elejébe terjeszti.

A közgyűlés polgármester indítványában saját érzelmeinek s legforróbb ohajtásának hű tükrét és valódi kinyomatát szemlélvén, az indítvány nagy fontosságához méltóan, az örmény püspökségnek, mint nemzet-egyházi fenmaradásunk egyedüli biztosítékának visszaállítását mulhatatlanul szükségesnek látva, az indítványozott kérelmezést, illetőleg az egész terjedelmében felolvasott kérvény-szerkezetet általános tetszés-nyilvánítással és egyhangúlag elfogadta, s annak az illető nagyméltóságú magyar kir. vallás- és közoktatásügyi ministeriumhoz leendő felterjesztését olyképpen határozza el, hogy mielőtt a fölterjesztés megtörténne, ezen — úgy szólva — concret nemzeti ügyben hasonló maguktartása végett szólíttassanak fel: a nemzet-rokon Erzsébet szab. kir. városi törvényhatóság, valamint a gyergyó-szt-miklósi és szépvízi örmény egyház-községek is, felkérve, hogy e részbeni megállapodásaik eredményéről sziveskedjenek legkésőbb Márczius 20-ig a közgyűlést annnyival is inkább értesíteni, minthogy ezen idő bekövetkeztével, az érdekelt tárgy sürgőssége tekintetéből a felterjesztés már csak azért sem szenvedhet további késedelmet, mert nagyon kívánatosnak s magára az ügyre előnyösnek tűnik fel, hogy a magyar képviselőház előtt tárgyalandó belkormányzati költségvetés alkalmával egyidejűleg a fennemlített kérvény tárgyalása is a nagyméltóságú magy. kir. vallás- és közoktatásügyi ministerium előtt legyen.

A Szamosujvár szab. kir. városi közönségének Február 22-én 1868 tartott közgyűléséből

Bárány főbíró,
Czetz képviselő,

Simay polgármester,
Voith főjegyző.

17. Fejezet. Városunk felszólítást intéz a három örmény testvér-helységhez.

254—1868.

a) Szabad kir. Erzsébetvárosa tekintetes közönségének
Erzsébetváros.

b) Nemes Gyergyó-Szt-Miklós mezőváros örmény egyházának.
főt. Merza Antal plebános ur kezére

Gyergyó-Szt-Miklós.

c) Nemes Csik-Szépviz községe tekintetes örmény egyházának
főt. Pap Tivadar plebános ur kezére

Csik-Szépviz.

Kedves barátaink és atyáinkfiai!

Ha azok, kikhez jelen szavainkat intézzük, nem ugyanazon édes anyának gyermekei s nem testvércink lennének, kiknek lelkök örömben ropdes, ha gondolatainkkal nemzetünk dicső multján me-rengenek; s ha a lehanyatlott fényes napnak bár egy-egy halovány sugarát visszavarázsolhatni reménylik; szóval, kiknek bánatuk és örömük velünk együtt közös és egyetemes ne volna; nem a rokoni indulat és testvéri szeretet őszinte, s azért egyszerű hangján, ha-nem a hideg logika meggyőző érveivel szállanak hozzájuk

Lelkessedést kelteni azoknál, kiknek azt ugyanazon forrás nyitja, mely nekünk; nem volna egyéb, mint megsértése nemzetünk emelkedett geniuszának s kételkedés a legszentebb érzelmek iránt.

Kedves barátaink és atyáinkfiai iránti teljes bizalmunk jelét tehát az által véljük leginkább feltüntethetni ha minden commen-tár nélkül közöljük azon concret nemzeti ügyet, melynek foganato-sítása iránt felsőbb helyen lépést tenni elhatározott szándékunk.

E tekintetből záradékaival együtt ide mellékeljük a már tet-tleg létezett, de a közbejött kedvezőtlen körülmények miatt mind ez ideig betöltetlen álló erdélyi örmény püspökség restauratiojára azon kérvény szerkezetét, melyet városi egyetemünk a folyó febr. hava 22-én tartott közgyűlésében egyhangúlag elfogadott és hatá-rozatra emelt, melynek az illető ministeriumhoz leendő föterjesz-tését azonban mindaddig függőben tartani rendelte, míg kedves barátaink s atyáinkfiaiak is e részbeni maguktartása eredményéről értesülést veend. Ez által is egy újabb bizonyítványát akarván adni azon atyafiságos viszony értékének nagyrabecsülése iránt, mely min-ket kedves barátainkkal és atyáinkfiaiak, s semmi körülmények között meg nem szakítható testvéri szeretet és érdekegység kap-csával egybe köt.

Midőn tehát kedves barátainkat és atyáinkfiaiak nemzetrokoni érzülettel böles belátásukra bizva, akár érdekelt kérvényünk meleg pártolására, akár hasonló önálló kérvénynek felterjesztésére tiszte-letteljesen föl hívjuk: ezt azon barátságos kérésünkkel kötjük össze, sziveskedjenek minket ez ügyben tett határozott megállapodásuk eredményéről. Ha lehetséges legkésőbb Márcz. hó 20-ig értesíteni, hogy ez idő bekövetkeztével kérvényünk felterjesztése megtörtén-hessék. Mi főleg azért kívánatos s az ügyre nézve előnyös, hogy midőn a magyar képviselőház előtt a belkormányzati költségvetés napi rendre kerülend, egyidejűleg érdekelt kérvényünk tárgyalása is foganatban legyen.

Kik egyébaránt változhattau atyafiságos indulattal maradunk
Kedves barátaink és atyánkfiainak
Szamosújvár szab. kir. város közönségének Febr. 22-én 1868
tartott közgyűléséből atyafi szolgálai és barátai

Voith főjegyző.

18. Fejezet. Erzsébetváros kérelme.

Nagyméltóságú magyar kir. vallás és közoktatásügyi Ministerium.

Az ő császári és apostoli királyi Felsege által visszaállított alkotmány a magyar hazában levő minden vallás és egyházfelekezet jogait biztosítván, szerencsés helyzetünkben mi sem akadályozhatja azokat saját ügyeiknek szabadon intézhetőseben más vallás- és egyházfelekezetek beleszólása nélkül; s az 1848. évi törvényezikk némely vallásfelekezeteket előbbi állapotokból kiemelve, azoknak egyenjogosítására nézve bővebben is rendelkezvén, törvényes kívánataik teljesülését biztosan várhatják — Csak az örmény szertartású katolikus polgárok kénytelenek még azon lealázó állást tűrni, hogy egyedül legyenek kizárva a hazában attól, miszerint saját egyházi kormányzó alatt rendezzék és igazgassák önyüyeiket; egyedül legyenek azon helyzetben, hogy a többi vallás- és egyházfelekezetek jogaiban s azok jótékonyágában részt vehetni csak ohajtaniok szabadjon.

Reméljük azonban, hogy az alkotmányosság elveinél, a törvény szelleménél fogva megadatik nekünk is, mit egy vallásfelekezetre nézve is kétségbe vonni nem kívánt senki, a mit megnyerni nekünk is jogunk van; és ez az egykor Erdélyben létezett örmény püspökség visszaállítása.

Mély tisztelettel bátorkodunk azért a nagyméltóságú magy. kir. vallás és közoktatásügyi ministeriumhoz folyamodni, méltóztasson hathatós közbenjárásával azt ő császári és apostoli királyi Felsegénél, egyszersmind az országgyűlés elejébe a püspökség dotatíójára törvényjavaslatot terjeszteni. Okainkat bátorkodunk a következőkben előterjeszteni:

1) Erdélyben az örményeknek saját püspökük volt, mikor Moldovából 1672 évben I. Apafi Mihály alatt bejöttek; saját püspökük vezetése alatt egyesültek a római egyházzal és csak is az utolsó püspök-helyettes Verzáresko halála után — minthogy az akkori uralkodó által püspökválasztásra egybehívott örmény katolikus gyűlés tagjai a választandó püspök személyisége fölött meg nem egyeztek s e miatt a hívek főpásztor nélkül maradtak — bízott meg ideiglenesen az erdélyi latin szertartású róm. kath. püspök az örmények kormányzásával.

Áz ideiglenes intézkedést bizonyítják VI. Károly és Mária Terezia dicső emlékü uralkodók által Szamosújvár és Erzsébetváros közönségének adott kiváltságlevelek, melyekben részint határozottan

megígértetik az örmény püspök leendő kinevezése és annak részére némi dotatio is jelöltetik ki, — részint rendelkezés tételük a latin szertartású erdélyi kath. püspökhöz, hogy az örmény rítusnak mindenekben változhatatlan fenmaradásáról gondoskodják; mint ez a) jegy alatt meg is látszik. Világos ebből az, hogy az örményeknek a latin szertartású püspökség kormányzása alá adása csak ideiglenes intézkedés volt.

De az ideiglenességet tanusítja azon körülmény is, hogy a római apostoli szentszék az erdélyi örmény püspökség ürességben léte idejében maga gondoskodott az örmények lelki szükségeik collásáról. Papokat nevelt számukra a római hitterjesztő-társulat collegiumában és a propaganda útján közvetlen gyakorolta a joghatóságot az erdélyi örmény egyház felett. Soha az erdélyi latin szertartású katolikus püspökségre a joghatóság az örmény egyház felett nem volt átruházva! Ily átruházási okmány elő nem mutatható. Következésképen a római szentszék fentartotta magának az erdélyi örmény püspökségnek — a kormány beleegyezésével — bármikor is visszaállítását.

Ezen kedvező előzmények daczára is az örmény püspökség visszaállításának mindeddig nem sikerülhetése fájdalmas érzést támaszt bennünk. Mert vissza kell emlékeznünk azon szerencsétlen körülményekre, melyek az örmény szertartású róm. kath. híveket az egyetértés felbontására vezették, s a melyek miatt a püspökség restauratója tárgyában együttes lépések tételére nem egyesülhetvén, az erdélyi latin szert. püspöki székeknek alkalom adatott az örmény szertartású római katolikusok fölött való ideiglenes gondozási kötelességet joghatósággá változtatni és állandósítani törekedni.

De eljöttnek hisszük idejét annak, hogy akkor, midőn az országban közelebbi időben több eddig nem létezett görög szertartású püspökség alapított és állított fel, nekünk örmény szertartású katolikus híveknek is, régi, valósággal létezett, soha el nem törölt püspökségünk restauratóját a törvényes jogegyenlőség alapján kérhessük és várhassuk! Idejét mondjuk eljöttnek igenis, mert vajjon, kedvező körülmények közt, kérhettük vala ezt a hatalomtól akkor, mikor minden igények teljesülését remélteni lehetett az alkotmány felfüggesztése ideje alatt a politikai kormányzat módjában való megnyugvás árán?! Ily uton azonban az örmény szertartású katolikus polgárok — mint alkotmányos érzésű honfiak — boldogulni, alkotmányellenes uton, hazafiúi kötelességgel összeütköző maga alkalmazással legszentebb jogot sem kívántak nyerni! Miért azon hit melegíti keblünket, hogy az alkotmányos magy. kir. miniszterium kérésünket Ő Felsége atyai kegyelmességétől kieszközleni hivatásának tekinteni méltóztatni fog.

2) Bátorkodunk felhozni az okokat, melyek az örmény püspökség visszaállításának nélkülözhetlenségét igazolják.

Vallásunk igaz, ugyanazon kath. vallás, mely minden más nemzetbeli katolikuskok vallása; de a kereszténység kezdetétől fogva hitben ugyan egyesült, azonban mindig külön álló osztályát képezte és képezi jelenleg is a kath. Egyháznak. Az isteni szolgálatot örmény rítus — mind a latintól, mind a görögtől különböző — lyurgia szerint örmény nyelven végzi.

Csak ezen külön egyház tartotta fenn az örmények nyelvét mai napig az ősi honban, miután elvesztvén politikai létét, idegen hatalmak zsarnoksága alá jutottak.

Ezen külön egyház tartotta fenn a nyelvet az ősi honból századok előtt kivándorolt eleinknél s ezen külön egyház fennáll a mai napig még! S vajjon ez ősrégi vallási institutióinknak elenyésztét meggátolni nem legszentebb kötelességünk-e? Igen, ezred éves hagyomány szentesíti e jogot s azt maradékainknak is sértetlenül áthagyáni kívánjuk. De ezt tennünk csak úgy lehet, ha örmény szertartású kath. püspökségünk visszaállítatik, mint önfentartásunk lényeges és egyedüli feltétele; mert az eddigi ideiglenes egyházi kormányzat alatt annak akaratán kívül az örmény egyházra romlás és enyészet várhat. Ugyanis nem esmervén azt, nyelvünket és rítusunkat, képesítve nem lehet arra, hogy az örmény egyház fölött az egyházi főhatóságot oly módon gyakorolhassa, miszerint az ősi institutiók sértetlen megtartásának a különböző egyházközségek közt, a rítus és szertartási egység, egyformaság megóvassék. S valójában már kitetsző az örmény püspökség nem létezésének azon káros következése, hogy a hány örmény parochia van az országban, csaknem annyiféle a szertartás. Ezt pedig az okozza, hogy a ritust és nyelvet ismerő egyházi főnökük nincsen, ki együtt tartó képesül szolgáljon, s ki felügyeljen, hogy mindenütt egyformán — változtatás nélkül — tartassék meg eredeti tisztaságában az örmény rítus s a ki elláthassa a híveket papokkal, miután a latin szertartású püspök különben is nem szentelhetvén fel maga az örmény szertartású papokat, ezek Rómába, Velenezébe, Bécsbe vagy Lembergbe kénytelenek menni pappá szenteltetés végett.

Kisebb közlemények.

A Pápa, mint nemzetközi békebíró. Figyelemre méltó nyilatkozatot találunk, az afrikai háború kérdésében, a liberális „Magyar Hírlap“ vezércikkében, — mely így szól: — Most végre kínálkozik egy közbenjáró, a melyet se azzal vádolni nem

lehet, hogy a maga érdekeit akarja kielégíteni, — se azzal, hogy hatalmi szóval akar a háborúskodók közé ékelődni. Csak a pápa maga lehetne ennyire érdekeletlen békebíró. — csak ő mondhatná magáról ugyanennyi joggal, hogy nem kíván egyebet, csak tisztes békét, csak a vérontás megszüntetését!

Loubet köztársasági elnök és **C a m b o n**, Franciaország konstantinápolyi nagykövete, a „Revue des Revues“ czimű folyóiratban hevesen meg vannak támadva, a szultán részéről a köztársasági elnöknek adományozott rendjel elfogadása miatt. A folyóirat e támadással kapcsolatban két előkelő örmény férfiú levelét közli, melyben borzalmas részletek vannak az örmények szenvedéseiről. (A cikk magának **L o u b e t** elnöknek van ajánlva). Ismeretes lévén, hogy a „Revue“-nek előkelő összeköttetései vannak és közleményeit diplomaták sugalmazzák, — épp ezért fellépése nagy feltűnést keltett!

A Vatikánból. A f. évi ápril 19-én tartott titkos konzisztóriumban a Szentatya több új püspököt praeconizált a világ különböző részeiből, — köztük **M a g y a r o r s z á g** részére **g r ó f C s á k y** váci püspököt, **Ö r m é n y o r s z á g** részére **R u b i á n**, amasiai püspököt. (Amasiát nevezik a kertek városának). A pápa ezenkívül több más ügy elintézése után a trónterembe vonult; a hol az új püspököket testületileg fogadta. Mint írják, Ő szentsége mindnyájunk öröme, a legjobb egészségnek örvend.

Irodalom és művészet.

Az örmény tenger-festő. **Ájvázovszky János** — e világhírű művész festményeiből székesfővárosunkban, Budapesten rendezett műkiállítás idejéből még élénk emlékezetben vannak az elhunyt agg mester csodálatos hatású festményei, nevezetesen: a **Vizözön**, — **Katasztrófa a tengeren**, — **Biscaya partján**, — **A Bosporus látképe** és a többi. Most már kihűlt a kéz, mely oly hatalmas erővel tudta vászonra varázsolni úgy a csöndes és háborgó viztenger, valamint a légtenger, (pl. a derült és felhős égboltozat) valódi fenséges képeit. Még csak annyit róla ezúttal, hogy az osztrák, illetve galicziai eredetű lengyel-örménység ivadéka volt, — egyik fivére, **Gabriel Ájvázovszki**, a Kaukázusban, illetve Georgia fővárosában Tifliszben, az örmény keleti egyház érseki székét foglalta el, — és hogy maga az elhunyt művész épp ugyanazon a napon fejezte be földi életét, a melyen korszakalkotó nagy magyar művésztársa, **Munkácsy Mihály** költözött el az élők sorából!

Ős-Magyarország. Kiválóan érdekes és nagybecsű etnografiai mű fogja legközelebb elhagyni a sajtót. Ez a mű **Zichy Jenő**

gróf harmadik ázsiai utazása lesz, a melyet az expedíció többi tagjai irtak. A magyar tudományosság vezető köreiben újabban mind gyakrabban merül fel az a kívánság, vajha a szakembereknek alkalom adatnék arra, hogy felkereshessék a magyarral nyelv- és vérrokon népeket ázsiai otthonukban; a hol a rohamosan terjeszkedő művelődés a kihalással és a teljes beolvadással fenyegeti őket. Hazafias magyar az ilyen kutatáshoz mindig akadt, de e vállalkozásokhoz rendszeren hiányzott a szükséges anyagi eszköz. S épp ezért annál melegebben üdvözölhetjük Zichy Jenő grófot, a ki lángoló hon- és fajszeretetével immár harmadszor vezetett a legönzettelenebb módon jól előkészített és felszerelt expedíciót, a magyarral nyelv- és vérrokon népek területére azzal a határozott céllal, hogy a magyarság őstörténetéhez a Keleten keressen megvilágosító adatokat. Ennek a harmadik utazásnak az eredményei fognak megjelenni az itt hirdetett műben. Az eredmény a nyelvi, néprajzi és archeologiai adatok gazdag gyűjteménye, mely a hazai adatokkal együtt érdekesen világítja meg a magyarok őstörténetét. Az expedíció ezenkívül a beutazott területeken természetrajzi, főként zoológiai gyűjtéseket is végzett, melyeket szintén e mű keretében fog megismertetni. Ez a kutató utazás az ural-altáji népek területére terjeszkedett ki s ezekre a kutatásokra egy magyar tudósokból álló expedíció kétségkívül igen alkalmas, mert hiszen a magyar nyelv s bizonyos mértékben a magyar ethnikum is rokon, a maig ott élő s egykor hatalmas népesaládokéval és így a magyar nyelvész, etnografus és régész ott lépésről-lépésre rokon elemekre talál s e területeken szinte otthon érzi magát. Ámbár ilyformán első sorban a magyar közönség érdeklődésére számítanak, mégis a külföldi nagyközönség előtt is kiváló érdekűek lesznek azok, mert hiszen a Keletről Nyugatra toluló néphullámok ethnikai és művelődési elemei Magyarország határán túl, egészen az Atlanti-Oceánig is eljutotak. („Magyarország“).

Közgazdasági élet.

A hentes-ipar. A Kolozsvárt megjelenő „Erdélyi Gazda“ egyik legközelebbi számában („Nézetek a sertés-hús értékesítését illetőleg“ című közleményében) ezen az örmény üzletembereket is közelről érdeklő iparágról így ír: „Azon sok akadály, mely sertés kivitelünk elé gördül, méltán gondolkodóba ejti a tenyésztőt, miként járjon el áruinak értékesítésénél. A sertés-hús kivitele által némileg meg van oldva e kérdés, de nem teljesen. A magas vámok elviselhetőkké csakis azon esetben lesz-

nek, ha az elérhető árak a vámot nemcsak fedezik, hanem ezenkívül még megfelelő jövedelmet is hoznak. Magasabb árak elérhetését nagyon megkönnyítene, a sertéshús minél tökéletesebb feldolgozása vagyis hentesárú készítése. A hentesipar hazánkban meglehetősen virágzásnak örvend, s egyes vidékek és városok speciális termékekkel is bírnak; melyek közül nem egy világ hírnévnek örvend. Például a kassai sódar, egy oly hentes árú, mely mindenütt előnyösen ismeretes. Ma azonban ezen elnevezés alatt sok, úgyszólván élvezhetetlen sódar (sonka) kerül forgalomba, mely körülmény tetemesen rontja ezen árú renomméját. Már pedig tény, hogy a sertéshús ilyenén feldolgozása útján szolgáltatja a legnagyobb jövedelmet. Hogy azonban hentesárú biztos piacra találjon, felette fontos annak jó és egyenletes minőségben való előállítás.

Anglia húsbevétele a külföldről. A német birodalom londoni szaktudósítójának jelentései Nagybrittánia, illetve Angolország nyers-húsbevételei üzletforgalmáról, — mint a „Magyar Nemzet”-ből látjuk, — reánk nézve is közgazdasági érdekléssel bíró adatokat tartalmaznak. Még alig egy-két évtizeddel ezelőtt a friss húst, gyors romlandósága miatt, nagyobb távolságra egyáltalában nem lehetett szállítani; ennek folytán ez a czik távolabb fekvésű országok közötti forgalomnak vagy éppen tengerentúli államokból Európába való behozatalnak tárgyát nem képezhette. Mióta azonban, a nyolczvanas évek elején alkalmazni, majd mindinkább tökéletesíteni kezdték a különböző hűtő-szerkezeteket: a nyers hús is egyszerre és váratlanul óriási mértékű nemzetközi, sőt tengerentúli forgalom-tárgyává fejlődött! A hűtő-berendezéseket úgy az állatok leölésére (közvágóhidak) s a friss hús feldolgozására és megőrzésére szolgáló helyiségekben, valamint a szállításra használt vasúti kocsikban és hajókon, lassanként oly mértékben tökéletesítették, hogy ezek segítségével immár a legtávolabbi észak- és délamerikai országok, különösen pedig az ausztráliai gyarmatok is hatalmas arányokban részesednek Európa, főleg pedig Angolország és London város millióinak élelmezésében és friss hússal való ellátásában. Így az utóbbi évek folytán az említett gyarmatokból átlag egy millió métermázsza birkahús és mintegy 325-ezer métermázsza marhahús kerül évenként a szigetország fogyasztóinak asztalára. Ugyanazon idő alatt péld. Dél-Amerika (Argentína köztársaság) félmillió métermázsza ürühúst, s ugyanennyi marhahúst szállított Angolországba. Ezt az óriási forgalmat az illető vállalatok külön erre a czélra berendezett hajók segítségével bonyolítják le. Mindazon városokban, a hol az importált hús kiosztására szolgáló gyűjtőhelyeket létesítenek, e czélra úgynevezett külföldi húsraktárakat építenek. 1898-ban Angolország területén 60 ilyen hűtő-tárház létezett, melyek több, mint két millió leölt juh befogadására voltak berendezve!

Mi ujság az örmény világban?

Levél Perzsiából. Cho helység, mely tágas térségen fekszik, hegyekkel és dombokkal van körülvéve. Ott történt az ókorban a Vártán-féle ütközet; az itt elesett szent hősök tiszteletére egy kápolna épült a domb tetején. A kápolnában egy kő látszik: a lakosság azt tartja, hogy e kő alatt nyugszik a hős Vártán. E dombot mosta a Gothur nevű folyó. A hagyomány azt tartja, hogy egy király, ki seregét e folyó hosszában állította fel a domb tetőig (a katonák kézről kézre adták a vizet) építette e kápolnát. — Cho városban 30.000 ember lakik, kik közül 100 család örmény, a többi mind török. Az örmények egy része fegyvergyártó, a többiek ácsok, kőművesek. Két templomuk és ugyanannyi papjuk van.

A sáh európai útja. A teherani angol követ Viktoria királynő nevében meghívta a perzsa uralkodót Anglia meglátogatására. A sáh utazási tervei állanak most előtérben; még pedig az államnak nagy hátrányára. Mert hogy az ország csendben és békében maradjon, a nagyon is szükséges reformok közül egyetlen egyet sem hajtanak végre, míg a sah hat-hét hónap múltán vissza nem tér birodalmába. A sáh ápril 5-én hagyta el székes-fővárosát, Teheránt és egy zászlóalj gyalogság, két század lovas kozák és néhány hegyi üteg kíséri el a perzsa-orosz-örmény határig. Perzsia területén igen lassan halad az utazás, mert a perzsa-örmény tartomány (Aserbeidsán) központi városáig, vagyis Tebriszig 580 kilométernyi távolságra 27 napot számítanak. Helyettesítését illetőleg az a rendelkezés, hogy a tulajdonképpeni kormányügyeket a hadügyminiszter elnöklete alatt a minisztertanács fogja intézni. A kormány személyesítője a jelenlegi sah, Musafereddin távolléte alatt második fia lesz, ki a múlt évben rövidebb időt már maga is töltött Európában.

A sanyargatott örmények. Az orosz nagykövetség — mondja egy máj. 21-ről kelt távirat — figyelmeztette a portát, hogy az örmények nagyon sanyarú helyzetben vannak Anatólia némely kerületében, különösen Hekkiari szándsákban (Ván-villájet) és Seert-szándsákban (Bitlis-villájet), a hol sok örmény az izlamra tért át, hogy meg legyen kimélve a szigorú adóbehajtástól. Az orosz nagykövetség egyúttal kiemeli, hogy orosz konzuli jelentések szerint több örmény községben a kurdok és adószedők annyira szorongatják az örményeket, hogy megint nagy számban készülnek kivándorolni — Oroszországba.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.
